

MARIE HAVRÁNKOVÁ
A VLADIMÍR PETKEVIČ
(EDITORI)

ADRESÁT
BOHUSLAV HAVRÁNEK
KORRESPONDENCE
Z LET 1924-1977

KAROLINUM

poměrně velmi pozdě Vám odpovídám na Váš dopis s poč. května. Bylo dost různých prací a pak jsem usilovně hledal svévseparáty Br/ondažovy, bohužel našel jen část, některé mám a nevím, u koho jsou. Proto jsem Vám dnes poslal alespoň pět otisků důležitých článků Br. a jeho knížku *Le Français ...* Nejdůležitější jeho spis *Morfologi og syntax* máte a tím i jeho starší spis r. 1928 *Ordklasserne*. O posledním jeho spise o předložkách bude podrobněji referovat v Sl. a slov. kga Trnka, nato ovšem nečekejte; kga Trnka slíbil, že k Vašemu nekrologu, co by ještě bylo třeba připojit. Tento soubor otázek připravoval Brøndal řadou článků, zejm. *Le système des Prépositions grecques*, *Mélanges O Boisacq* 1938 /neznám/ a *L'originalité des Prépositions du français moderne* v *Mélanges Ch. Bally* 1939 /zde bych Vám kvůli několika stránkám musel poslat c. lý svazek, ale to myslím není ani třeba; jádro článku je poukazu na přesně logickou stavbu franc. předložek/.

Z ost. článků máte jistě nebo znáte čl. v *Travaux du Cercle lingu.* 6 /k němu se těsně pojí jeho referát na 2. sjezdu věd fonetických v Londýně 1935/, dále čl. *Les systèmes de la grammaire* v sbor. *A Gram. Miscellany off. to Jespersen*. - Z nejnovějších nemám stať, o níž referuje Lyer v posledním čísle *Slova a slovesnosti*. Čl. *L'autonomie de la syntaxe* v *Journal de Psychologie* 1933 nepřináší proti jeho známé knize nic nového.

Ze starších jeho prací upozorňuje ještě na jeho knihu *Substrater og laan i romansk og germansk. Studier i lyd-og ordhistorie*, Kodaň 1917, 217 str. Znáám ji jen z referátu Meilletova v BSL. Snad u nás ani není. Je věnováno otázce galského substrátu a otázkách jazyk. výpůjček. Je to

Marie Havránková a Vladimír Petkevič (editoři)

**Adresát Bohuslav Havránek
Korespondence z let 1924–1977**

Miloš Dokulil
Karel Horálek
František Kopečný
Oldřich Králík
Vladimír Šmilauer
František Trávníček
Alois Ziskal

Recenzenti: doc. Mgr. Bohumil Vykypěl, Ph.D.
prof. M.A. PhDr. Jindřich Toman

Publikace vznikla v rámci grantového projektu GA ČR 23-07318S Český strukturalismus mezi poetikou a politikou, řešeného v Ústavu pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

Při práci na textu knihy byly využity zdroje výzkumné infrastruktury
Česká literární bibliografie – <https://clb.ucl.cas.cz/> (kód ORJ: 90243).

Knihla byla vydána s podporou Akademie věd České republiky.

**Akademie věd
České republiky**

Na frontispisu karikatura Bohuslava Havránka od Jaroslava Krále (1883–1942).

Soukromý archiv Marie Havránkové

Na obálce použit text dopisu Bohuslava Havránka Miloši Dokulilovi z 3. 6. 1943.

Literární archiv Muzea literatury – Památníku národního písemnictví.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Ovocný trh 560/5, 116 36 Praha 1
www.karolinum.cz, redakcenk@ruk.cuni.cz

a

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1
literatura@ucl.cas.cz
Praha 2026

Redakce Lenka Ščerbaničová
Grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První vydání

© Univerzita Karlova, 2026
© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2026
© Marie Havránková, Vladimír Petkevič (editoři), 2026

ISBN 978-80-246-6313-5 (Karolinum)
ISBN 978-80-246-6314-2 (pdf)
ISBN 978-80-7658-132-6 (ÚČL)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Kra'
1936

OBSAH

O jazykovědné bohemistice v korespondenci

(Marie Havránková)

7

I. Miloš Dokulil a Bohuslav Havránek

Korespondence z let 1934–1977

Dopisy č. 1–25 (Marie Havránková)

17

II. Zdenka a Karel Horálkovi a Zdeňka a Bohuslav Havránkovi

Korespondence z let 1940–1973

Dopisy č. 26–50 (Marie Havránková)

58

III. František Kopečný a Bohuslav Havránek

Korespondence z let [1935]–1975

Dopisy č. 51–112 (Vladimír Petkevič)

83

Příloha č. 1

109

Josef Holub Bohuslavu Havránkovi, 11. 5. 1948

Příloha č. 2

122

Bohuslav Havránek: Poznámky k Etymologickému slovníku dr. Holuba a dr. Kopečného, [b. d.]

IV. Oldřich Králík Bohuslavu Havránkovi

Korespondence z let 1937–1969

Dopisy č. 113–163 (Marie Havránková)

174

V. Vladimír Šmilauer a Bohuslav Havránek

Korespondence z let 1924–1975

Dopisy č. 164–197 (Marie Havránková)

249

Přílohy č. 3–9

283

Materiály k prověřování spolupráce Vladimíra Šmilauera v Kanceláři Slovníku jazyka českého ČAVU s institucí Reinhard Heydrich Stiftung za protektorátu

VI. František Trávníček a Bohuslav Havránek

Korespondence z let [1926–1928]–1960

Dopisy č. 198–240 (*Marie Havránková*) **296**

Přílohy č. 10–13 **329**

Materiály k polemice Františka Trávníčka a Bohuslava Havránka
o stavu jazykovědy v ČSAV probírané na schůzích kulturního výboru
Národního shromáždění v r. 1959

VII. Alois Získal Bohuslavu Havránkovi

Korespondence z let 1928–1971

Dopisy č. 241–274 (*Marie Havránková*) **371**

Příloha č. 14: Bohuslav Havránek Janu Löwenbachovi, 2. 4. 1938 **384**

Ediční poznámka **405**

Seznam použitých zkratk **408**

Summary **409**

Literatura **410**

Rejstřík jmen **428**

O JAZYKOVĚDNÉ BOHEMISTICE V KORESPONDENCI

Dne 9. prosince 1945 napsal Bohuslav Havránek J. L. Fischerovi,¹ tehdejšímu děkanovi Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, na níž Havránek působil od třicátých let, dopis, jímž se alespoň písemně účastnil uctění památky všech zesnulých z válečné doby:

„Těžké byly za doby okupace mé povinnosti děkana, za něhož jsem se nepřestal pokládat, protože nikdy jsem ani po zbavení úřadu via facti jej nesložil. Nejtěžší však byly ty dni, kdy jsem znovu a znovu stál u rakví kolegů, anebo když s bolestí se sevřenými rty a zaťatou pěstí jsme přijímali zprávy o tom, že náš kolega byl popraven v Brně či v Berlíně, že jiní dotrpěli v Mautausenu; s jakým smutkem jsem docházel do jejich rodin.

Dlouhá řada ztrát našich byla zahájena těsně po uzavření vysokých škol v listopadu 1939: Masarykova univerzita ztratila tehdy symbolicky svého statečného rektora, Arna Nováka,² jenž pro svůj neohrožený duchovní odpor proti německé okupaci byl znovu zvolen na školní rok 1939/1940. Tato ostentativní volba chránila čest naší univerzity, ale byla by přinesla mučení zvolenému, kdyby milosrdná smrt jej nebyla odvolala dříve. Zdálo se pak dlouho – až do osvobození –, že tato dlouhá řada byla ukončena v zimě počátkem r. 1943, kdy jsme ve čtrnácti dnech pochovali na brněnském hřbitově profesora Dostála,³ který tak neúnavně a obětavě sloužil prospěchu naší fakulty za doby jejího uzavření, a historika dob utrpení českého národa, Františka Hrubého.⁴ Dočkali jsme se pak již svobody a tu nás zasáhla poslední rána nepříteli: podlehl v nerovném zápase kolega, který tolik musel vytrpěti, drahý a vynikající náš profesor Helfert.⁵ Odešel za svými věrnými a popravenými druhy a přáteli, Grohem⁶ a Uhrem;⁷ ve všech třech ztratil jsem důvěrné

1 Josef Ludvík Fischer (1894–1973), filozof a sociolog, představitel filozofického strukturalismu.

2 Arne Novák (1880–1939), literární historik a kritik, bohemista a germanista; v letech 1924–1925 děkan Filozofické fakulty.

3 Eugen Dostál (1889–1943), profesor dějin umění, výtvarný kritik.

4 František Hrubý (1887–1943), historik, také ředitel Moravského zemského archivu v Brně.

5 Vladimír Helfert (1886–1945), muzikolog, na Masarykově univerzitě založil oddělení hudební vědy.

6 Vladimír Groh (1895–1941), profesor starověkých dějin; za nacistické okupace se zapojil do odbojové organizace Obrana národa.

7 Jan Uher (1891–1942), profesor pedagogiky, přední představitel moravského protinacistického odboje.

přátele. Ale nad bolestí osobní bylo těžší to, že stál jsem koncem května r. 1945 před fakultou nenahraditelně ochuzenou: ztratila deset svých členů, celkem třetinu svých řádných profesorů z doby před okupací.“⁸

Toto Havránkovo osobní vyznání oddanosti a zodpovědnosti k vědě, o přátelství i vědeckých povinnostech nás uvádí in medias res korespondence uspořádané v tomto svazku: i když dopisování vybraných lingvistů celkově zahrnuje období od roku 1924 do roku 1977, jeho hlavní část spadá právě do čtyřicátých a padesátých let 20. století z pera trojice významných vědců: Františka Trávníčka, Vladimíra Šmilauera a Bohuslava Havránka. Jejich práce, zájmy i osudy se v listech protínají a po válce vyhrocují; těmto dopisům úspěšně sekunduje i jejich vrstevník a Havránkův přítel bohemista Alois Získal svými pražskými zprávami o dění v Kanceláři Slovníku jazyka českého, kde pracoval, i v oboru do roku 1945.

Druhým okruhem korespondence jsou pak listy jejich žáků – když se r. 1949 stal Bohuslav Havránek vedoucím redaktorem časopisu *Naše řeč*, začali na jeho stránkách publikovat mladí, později významní bohemisté, narození kolem roku 1910. Byli to Havránkovi žáci – přímí, případně jeho vědeckou prací ovlivnění: Jaromír Bělič, František Daneš, Miloš Dokulil, Rudolf Havel, Alois Jedlička, František Kopečný nebo Stanislav Králík. Až na Františka Daneše a Rudolfa Havla pocházeli všichni z Moravy, kde začali studovat na Masarykově univerzitě ještě ve třicátých letech, jejich učiteli byli i Roman Jakobson a František Trávníček a byli ovlivnění strukturalismem Pražské školy; na Havránkovo pozvání se vesměs přestěhovali do Prahy, kde působili na Filozofické fakultě nebo v nově založeném Ústavu pro jazyk český, v němž místo pro své žáky Havránek záměrně držel k budování moderní lingvistické kontinuity. V našem svazku je reprezentují bohemisté Miloš Dokulil a František Kopečný a slavista Karel Horálek. K mladým lingvistům se v něm řadí ještě olomoucký literární historik a editor, také Moravan, který byl s Havránkem mnoho let v písemném styku, Oldřich Králík (publikující ovšem z lingvistických časopisů pouze ve *Slovu a slovesnosti*).⁹

1. června 1945 již Bohuslav Havránek stál před Filozofickou fakultou Karlovy univerzity, na níž působil zpočátku jako profesor srovnávacího slo-

8 Dopis uložen v Literárním archivu Muzea literatury Památníku národního písemnictví, fond Bohuslav Havránek, č. arch. souboru 481, neuspořádáno.

9 Korespondence s Felixem Vodičkou již byla publikována: Havránková, Marie – Petkevič, Vladimír (eds.): *Pražská škola v korespondenci*. Dopisy z let 1924–1989. Praha: Karolinum 2014, s. 462–477. Z výrazných strukturalistických osobností zůstali stranou Vladimír Skalička, od něhož se nedochoval žádný dopis, Petr Sgall, který napsal Havránkovi jen čtyři dopisy, z nichž tři jsou z ciziny o tamější jazykovědě a jeden dopis z r. 1967 se týká prosby o pomoc v profesních problémech, a Pavel Trost, který odeslal tři dopisy a pět pohlednic, ale všechny se týkají osobního poděkování za Havránkovu pomoc, eventuálně gratulace k jubileu.

vanského jazykozpytu a jež byla postižena bolestnými ztrátami stejně jako fakulta brněnská: popraveni byli rusista Jan Frček a sorabista Josef Páta, r. 1939 zemřel slavista Miloš Weingart, r. 1940 slavista František Pastrnek, r. 1942 bohemista Oldřich Hujer, r. 1945 slavista Josef Vajs a počátkem dubna 1945 anglista a strukturalista Vilém Mathesius. Pro českou strukturální lingvistiku byla další velkou ztrátou emigrace Romana Jakobsona, o jehož návrat Havránek zpočátku usiloval.

Po válce šlo o obnovu a organizaci vědecké činnosti: rychlé obnovení práce na vysokých školách, náhradu ztracených pracovníků, postupné budování akademického Ústavu pro jazyk český od r. 1946 a další – „to vše“, jak vzpomínal Havránek později, „zabralo mnoho sil i času. Přitom nelze nevidět, že v letech 1945–1948 i ve vědě probíhalo dost prudké střetnutí mezi zastánci nastupující socialistické společnosti a jejími protivníky, někdy i jasně reakčními (v lingvistice se toto rozložení sil tehdy skoro krylo se vztahem zastánců nových směrů lingvistiky, zvl. strukturální, a jejími odpůrci [...]).“¹⁰ Havránkovi přitom šlo o prosazení jazykovědného strukturalismu nejen na pražské fakultě s tehdy tradiční výukou, ale měl i mezinárodní plány – v rámci oslav šestistého výročí založení Karlovy univerzity organizoval na rok 1948 několikatýdenní mezinárodní seminář věnovaný strukturální lingvistice za účasti maximálně dvaceti významných vědců (v prvním návrhu byli Émile Benveniste, Albert Willem de Groot, Louis Hjelmslev, Roman Jakobson, Jerzy Kuryłowicz, André Martinet, Alf Sommerfelt), seminář se však vzhledem k politickým okolnostem již nekonal.¹¹

Společenská situace let 1945–1948, kdy se věda začala politizovat, a let padesátých, kdy se začala ideologizovat, se odráží i v dopisech lingvistů. Takový dosah má Havránkovo dopisování s Františkem Trávníčkem a Vladimírem Šmilauerem. Probíhalo již před válkou, s Trávníčkem velmi přátelsky, když na Trávníčkovo pozvání přijel Havránek přednášet do Brna, se Šmilauerem se vzájemným respektem při bohaté spolupráci, ale i se zajiskřením, když Havránek patřil k představitelům Pražské školy, zatímco Šmilauer vycházel z tradičního přístupu k jazykovědě. Dva metodologicky odlišné směry se prosazovaly již od třicátých let, moderní strukturalistický a pozitivistický orientovaný starší; soupeřily spolu až do r. 1948. Proti Pražskému lingvistickému kroužku se vytvořil Kruh přátel českého jazyka, založený r. 1938, který kromě Vladimíra Šmilauera reprezentovali především František Oberpfalcer-Jílek, Josef Václav Bečka a Jiří Haller s brusičskou Naší řečí. Trávníček však byl od r. 1935 členem Pražského lingvistického kroužku

10 Havránek, Bohuslav: 50 let české lingvistiky. *SaS* 29, 1968, č. 3, s. 227–228.

11 Havránková, Marie – Toman, Jindřich (eds.): *Quadriolog*. Bohuslav Havránek, Zdeňka Havránková, Roman Jakobson, Svatava Pírková-Jakobsonová. Vzájemná korespondence 1930–1978. Praha: Karolinum 2001, dopis č. 34, Havránek Jakobsonovi 12. 6. 1947, s. 77.

a bývá označován za jeho předválečného stoupence nebo přinejmenším sympatizujícího člena.

15. 4. 1946 píše Havránek Trávníčkovi do Brna: „Je to hrůza tady na fakultě i mimo fakultu a k tomu málo upřímných spolupracovníků, ba naopak, stále abych ještě k tomu hlídal takového Šmilauera nebo Oberpfalcera, aby něco neprovedli; házejí klacky, jak mohou.“¹² A když vzápětí probíhá volba nových členů Akademie, nebyli za členy zvoleni ani Trávníček, ani Jan Mukařovský. Havránek na to v dopise 19. 6. 1946 reaguje velmi rozhořčeně: „není nahodilý, že toto první kolo boje ve třídě nabylo rázu politického a že nebyli zvoleni kandidáti naší strany“ (Havránek, Mukařovský i Trávníček vstoupili do komunistické strany v letech 1945–1946). V souladu s dobovou rétorikou dále odhaluje okolnosti této volby v dopise z 30. 5. 1946 Trávníčkovi:

„Milý příteli, [...] Ne zvolili ani Tebe (ani Mukařovského), oběma Vám chyběly 1–2 hlasy do počtu. Zůstala volná místa, jedno řádné a dvě mimořádná. [...] Předsedovi třídy Salačovi¹³ a mně tím více za mou osobu i jako tajemníku třídy¹⁴ je výsledek voleb krajně trapný a přímo vzbuzující hrůzu, kam to takhle třída spěje. Je to počínání přímo stupidní. Toho názoru je také mnoho členů jiných. Je to tím stupidnější, že je to v době, kdy opravdu chceme, aby z Ústavu pro jazyk český a z Ústavu pro českou literaturu vzniklo něco pořádného. Proto Tě přece žádáme, abys členství v Akademii neskládal, třebaže uznávám, že na to máš opravdu po tomto právo víc než dostatečné. Myslíli jsme na totéž s kolegou Mukařovským také, ale nebylo by té vědecky i politicky reakční klice nic vítanějšího, než aby se mohli zařídit po svém. Protože je to přitom přímé politikum, musím o věci důkladně promluvit se Zdeňkem“ [Nejedlým].¹⁵

O založení Ústavu pro jazyk český píše Získal Havránkovi již 18. 5. 1945, informuje ho o Šmilauerově návrhu na budoucí uspořádání Ústavu, jehož vedení se stalo předmětem zájmu „zastánců nových směrů lingvistiky“ i jejich „odpůrců“; tento návrh stavěl Pražskou školu při bádání o jazyce do pozadí:

„Stran nových místností se ještě nedá nic zařídit, protože značnou část budov spravovaných ministerstvem školství má zabráno vojsko a podobné

12 Havránek se měl do Prahy vrátit již v r. 1939 po Weingartově smrti (12. 1. 1939), ale pro zavření vysokých škol k tomu nedošlo. Už tehdy mu k tomu Získal napsal: „je to nutností pro pražskou fakultu a českou slavistiku a zvláště bohemistiku, aby ses do Prahy dostal. My už se prostě na to zde nemůžeme koukat!“ Dopis z 13. 2. 1939, č. 258, s. 389.

13 Antonín Salač (1885–1960), profesor dějin starožitností řeckých a římských na Univerzitě Karlově.

14 Havránek byl tajemníkem III. (filologické) třídy ČAVU.

15 Trávníček se promluvit nenechal a stal se řádným členem až 26. 5. 1948.

revoluční organizace. Nějaké husarské skutky se zabíráním místností se prý tentokrát nebudou trpět. Šmilauer se svým Kruhem přátel a Jazykovou poradnou něco takového totiž chtěli provést (pokud vím, zabírali v Bartolomějské ulici německou školu pro ženská povolání /městská budova/, ale nepodařilo se jim to). Šmilauer mi navrhoval, abych se toho také zúčastnil, a dal mi kromě toho návrh na zřízení Ústavu jazyka českého, který by měl 7 oddělení: 1. náš Slovník, 2. bibliografické oddělení, 3. staročeské oddělení, 4. strukturální zkoumání češtiny (to by chtěl patrně milostivě připojit Lingvistický kroužek), 5. studium novočeštiny (to chce asi pro Bečku), 6. péče o jazyk (Naše řeč, Jazyková poradna, revize školních učebnic atd.), 7. oddělení dialektologické. – Jak vidíš, pěkná bouda, jak by se po našich zádech vyšplhal a zmocnil se vlivu nade vším.“ (Dopis z 18. 5. 1945, č. 269, s. 399–400.)

Vedle realizace nových plánů dochází ale také k účtování s minulostí. Zde se dostal do víru událostí Vladimír Šmilauer pro svou spolupráci s německou badatelskou nadací Reinhard Heydrich Stiftung v době okupace a musel předstoupit před očištnou komisi jak na fakultě, tak v Akademii. V řadě dopisů Havránkových, Trávníčkových i Šmilauerových se o tom podrobně píše, protože Trávníček byl členem očištné komise Akademie a Havránek tajemníkem její III. třídy. Podle Šmilauerových slov (dopis z 9. 8. 1945 Havránkovi) ho v květnu 1943 vyhledal v Univerzitní knihovně osobně mu dosud neznámý prof. Rippl¹⁶ a řekl mu v podstatě toto: „Byl jsem jmenován ředitelem Institutu für tschechische Sprache a dostal závažné úkoly, k nimž potřebuji jako spolupracovníka vás jako dobře mi známého odborníka v dějinách českých slov. – Vyjednal jsem již s prezidiálním šéfem ministerstva školství Hecklem, že budete reaktivován a přikázán našemu ústavu.“ (Dopis z 9. 8. 1945, č. 193, s. 280.)

František Trávníček zastával názor, že „mezi univerzitou a Akademií je jistý rozdíl; ten, že by Akademie měla býti přísnější. Členství v ní je pocta, uznání, znamená výběr, a proto očištění na fakultě není závazné pro Akademii. Bylo by arcí třeba, aby toto mínění proniklo v Akademii aspoň částečně, abych nakonec nebyl považován za kverulanta, který se na věc dívá osobně, jak se s oblibou v takových případech tvrdívá“ (dopis z 2. 3. 1946 Havránkovi, č. 213, s. 307). O projednávání na schůzi Akademie napsal Havránek Trávníčkovi, že jeho „votum sice druzí členové komise přes mnoho porad přece zmírnili, ale i tak plénium úplně nepřítěně a nevkusně zuřilo“, že by to „bez jeho statečnosti dopadlo jako na fakultě a mnoho lidí o to usilovalo se strašnou vervou“. V této věci bylo nakonec otištěno ve *Věstníku Akademie* a ve *Slavii* pro-

16 Eugen Rippl (1888–1945), český slavista, od r. 1941 profesor české a slovenské filologie na Německé Karlově univerzitě v Praze; během druhé světové války také vedl Institut pro český jazyk a literaturu Nadace Reinharda Heydricha.

hlášení o neoprávněném užití slovníkového materiálu Akademie zaviněném důvěrou Šmilauerovou k Němcům a interně usneseno, že Šmilauer nebude po tři léta od data usnesení kandidován za člena řádného a nebude exponován ve vnějších funkcích Akademie, ale o tom zřejmě ani on sám nevěděl.

Starosti však Havránkovi dělalo především to, aby za užívání lexikografického materiálu Kanceláře Slovníku jazyka českého pro práci v říšské nadaci nebyla obviněna III. třída Akademie z kolaborace a nebyla tak postižena lingvistika jako taková. Způsobil to dopis prof. Antonína Zemana z Tábora, který na tuto spolupráci nekompromisně upozornil jako bývalý vězeň koncentračních táborů.¹⁷ Závěrem tohoto šetření, zda Kancelář Slovníku jazyka českého spolupracovala s Reinhard Heydrich Stiftung, byla Akademii určena a důkladně zpracovaná a dokumentovaná zpráva podepsaná ředitelem Ústavu pro jazyk český Aloisem Získalem¹⁸ se stejným závěrem jako zpráva ve Věstníku Akademie a ve Slavii.

Zatímco v Havránkově korespondenci se Šmilauerem šlo v rámci politického kvasu doby ještě o prosazení strukturalismu v jazykovědě po r. 1945, v dopisech s Trávníčkem se odráží ideologické odmítání a přijímání strukturalismu po r. 1948. Havránek počítal s Trávníčkovou vědeckou a organizační spoluprací. I když se domlouvali na nejrůznějších odborných i personálních otázkách, dělili se o své žáky mezi Brno a Prahu, i když Havránek Trávníčka nazývá „prvním naším bohemistou“ a oba vystupují jako hlavní představitelé oboru po r. 1948 a zastávají řadu nejvyšších univerzitních i akademických funkcí, jejich cesty se nakonec rozešly. Trávníček v padesátých letech začal z marxistických pozic kritizovat strukturalismus, zatímco Havránek přes veškerá úskalí tlaku marrismu a stalinských jazykovědných tezí strukturalismus zcela neodmítá. Trávníček mu dokonce 11. května 1953 píše:

„Milý příteli, zanechej obhajoby strukturalismu. Nelze vytrhávat jednotlivé teze, které se zdají správné. Ukázal jsem to v přepracovaném znění o synchronismu a diachronismu. Soustava je chybná. Udělejme kříž nad chybami minulosti, jsme to povinni k našemu dorostu, abychom jej nemátli. Řekl jsem o Tvé šedesátce, že nemáš zapotřebí něco zastírat, protože Tvé dílo je velké a plodné, i když z něho vypadne to, co je poznamenáno stínem strukturalismu. A Ty, očištěný od chyb minulosti, můžeš ještě vykonat velmi mnoho a já jsem přesvědčen, že vskutku vykonáš. Práci čest!“

Trávníčkova slova jsou zajímavá – ukazují, že se Havránkova obhajoba strukturalismu na začátku padesátých let opakovala, protože jako reakce na jednorázové vystoupení Havránkovo napsána nebyla. Jedním z důvodů, které

17 Přílohy č. 3 a 4.

18 Přílohy č. 5 a 6.

k Trávníčkově „přátelské radě“ vedly, mohla být Havránkova reakce na Mukařovského sebekritiku v r. 1952, v níž Havránek kriticky neodsuzuje celou Mukařovského vědeckou minulost: „Neděláme přes ni škrt v tom rozsahu, jak Mukařovský sám byl udělal v kritice a sebekritice strukturalismu nedávno v Tvorbě (v č. 40, ze 4. října 1951). Ba promýšlíme-li v sebevětší zkratce nebo v podrobnostech celý vývoj osobnosti a práce Mukařovského, jsou dnešní závěry jeho činnosti jasnými důsledky celého minulého vývoje, který není prost zvrátů.“¹⁹ Upozornění na „kontinuitu a diskontinuitu vývoje“²⁰ pomáhalo Havránkovi překlenout dogmaticnost soudobé vědy. Vzpomíná na to i Oldřich Králík ve svém dopise z 28. 6. 1966 (dopis č. 152, s. 235–236): „Šel jste vždy svou cestou, nezapomenutelný byl Váš projev o české lingvistické tradici na shromáždění, které mělo sloužit propagaci Marrova učení.“ Podle Víta Bočka byl postup Bohuslava Havránka po zveřejnění Stalinových statí opatrný. Přivítal je, „ale v následující kampani proti strukturalismu se nechoval dogmaticky, spíše pragmaticky. V zásadě se pokoušel neodmítat ‚předstalinskou‘ (jak historikosrovnávací, tak strukturalistickou) jazykovědu paušálně, ale dialekticky se dobírat překonávání rozporů pomocí diskuse.“²¹ Za tím účelem se mu podařilo v průběhu padesátých let i později uspořádat řadu konferencí, jejichž hodnota postupem let rostla.“²²

Přijetí strukturalismu bylo možné až po XX. sjezdu KSSS (v únoru roku 1956) v době relativního politického tání. V rámci oficiálně marxisticky orientované vědy je u nás přijímán nikoliv jako celek, ale jako podnětná metodologie. Na IV. mezinárodním sjezdu slavistů v Moskvě v roce 1958 jsou mj. prezentovány „nové teze“ Pražského lingvistického kroužku, které jsou podnětnou kritickou reflexí tohoto dosavadního vývoje myšlení. Teze byly publikovány v rozsáhlém anketním sborníku kongresu česky, podepsané byly kolektivně

19 Sládek, Ondřej: *Jan Mukařovský: život a dílo*. Brno: Host 2015, s. 336.

20 *Tamtéž*.

21 Podobně vzpomínají i Havránkovi žáci, mj. Pavel Trost: „Byl to on, jemuž vdčíme nejvíce – nejen sám, nýbrž většina z nás, nejen jedinci, nýbrž obor a jeho podstata, když přečkal marrismus a antimarrismus.“ In: Novák, Pavel: O B. Havránkovi. Dvě jeho pedagogické zásady. Jedno hodnocení, které nesmí být zapomenuto. In: *Sborník k počtě stého výročí narození akademika Bohuslava Havránka*. Slavica Pragensia 34, 1990, s. 296. Nebo František Daneš: „Ačkoliv se tvrdí, že se Havránek za komunismu zřekl strukturalismu, ve skutečnosti se ho nikdy nezřekl a všechny nás dál opatrně vedl v duchu Pražské školy. Chromý, Jan – Lehečková, Eva (eds.): *Rozhovory s českými lingvisty 1*. Praha: Dauphin 2007, s. 20. – K Havránkově dialektickému pojetí vědy podrobněji Novák, Pavel: Konstanty a proměny Havránkových metodologických postojů (se zvláštním zřetelem k jeho pojetí marxistické orientace v jazykovědě). In: *Sborník k počtě stého výročí narození akademika Bohuslava Havránka*, op. cit., s. 21–38.

22 Boček, Vít: I. ideologická konference vysokoškolských vědeckých pracovníků v Brně a její místo v dějinách československé jazykovědy v 50. letech 20. století. *Dějiny věd a techniky* 45, 2012, č. 2, s. 102. O konferencích a přijetí strukturalismu podrobněji Havránková, Marie – Petkevič, Vladimír: Czech structuralism at the end of the 1950s: an ideological struggle over the legacy of the Prague School. *SaS* 86, 2025, č. 1, s. 5–31.

(autory byli Havránek, Horálek, Skalička a Trost), a jako takové mohly dobře sloužit aktivní prostrukturalistické argumentaci.²³

V této chvíli na pozadí debat o obnovení strukturalismu vystoupil František Trávníček jako poslanec v kulturním výboru Národního shromáždění ČSR s kritikou stavu československé jazykovědy, pěstované především v Ústavu pro jazyk český Československé akademie věd.²⁴ Kritika se týkala tří jazykovědných prací publikovaných v předchozích dvou letech (Lubomíra Doležela, Miloše Dokulila a Petra Sgalla).²⁵

Na Trávníčkův projev odpověděl po výzvě kulturního výboru za Ústav pro jazyk český dopisem jeho ředitel Bohuslav Havránek a na 30. schůzi kulturního výboru 24. června 1959 pak proběhlo k tomuto tématu hodnotící jednání s Trávníčkovou odpovědí.²⁶ Vznikla tak pozoruhodná polemika Františka Trávníčka s Bohuslavem Havránkem, kterou otiskujeme jako přílohu dopisů, u nichž se dokumenty v Havránkově pozůstalosti našly. Polemika dokazuje, že zatímco Trávníček se spokojuje s politizovanými dobovými klišé, opakuje termíny často používané na začátku padesátých let jako škodlivý „kosmopolitismus“ nebo „objektivismus“, Havránek zůstává exaktním odborníkem s přísně logickou odbornou argumentací, stoupencem strukturální teorie a vůdčí osobností moderní lingvistiky.

Havránkova korespondence s jeho žáky v tomto svazku je zaměřena individuálněji, a i když zachycuje řadu momentů reagujících na společenské události, dotýká se převážně vědecké práce pisatelů, často v souvislosti s konzultací odborných názorů nebo s prosbou o pomoc při řešení problémů profesního i politického charakteru. V lidsky upřímných dopisech Miloše Dokulila souvisle pokrývá především jeho začátky, jeho studijní pobyt v Dánsku ve třicátých letech a spolupráci za války a těsně po ní do Dokulilova příchodu do Prahy v r. 1948, týkající se příspěvků pro *Slovo a slovesnost*. Na tuto korespondenci navazuje několik dopisů z konce šedesátých a počátku sedmdesátých let, kdy Dokulil působil jako ředitel Ústavu pro jazyk český

23 Havránek, Bohuslav – Horálek, Karel – Skalička, Vladimír – Trost, Pavel: Čto novogo vněsla strukturalnaja lingvistika v istoričeskoje izučeniye slavjanskich jazykov? In: *Sbornik otvetov na voprosy po jazykoznaniju k IV Meždunarodnomu sjezdu slavistov*. Moskva 1958, s. 50–53.

24 Trávníčkova kritika zazněla ve zprávě o rozpočtu Československé akademie věd na rok 1959, přednesené 27. ledna téhož roku na 28. schůzi kulturního výboru Národního shromáždění. Srov. Přílohu č. 10.

25 Doležel, Lubomír: K vyjadřování řeči postav v románě Jana Otčenáška *Občan Brych*. *NŘ* 40, 1957, č. 1–2, s. 1–15; Dokulil, Miloš: K otázce morfologických protikladů (Kritika předpokladu binárních korelací v morfologii češtiny). *SaS* 19, 1958, č. 2, s. 81–100; Sgall, Petr: *Vývoj flexe v indoevropských jazycích, zejména v češtině a v angličtině*. Rozpravy ČSAV, řada SV, seš. 5. Praha: NČSAV 1958.

26 Přílohy č. 11–13.

a informuje Havránka např. o akademickém jednání týkajícím se reorganizace ústavu za normalizace.

Přátelské dopisy Karla Horálka začínají rokem 1940, kdy ho Havránek přijal do Kanceláře Slovníku jazyka českého, a pokračují do r. 1946 (po r. 1968 je jich už málo). Sledují Horálkovy potíže se sazbou Trubeckého mluvnice staroslověnštiny v r. 1941, kterou se však nepodařilo vydat (měla vyjít jako 9. svazek *Travaux*), a jeho odbornou činnost za války věnovanou především staroslověnským překladům evangelií. Havránek byl dokonce požádán, aby svědčil na Horálkově svatbě, a Zdeňka Havránková se stala kmotrou jejich dcery Michaely.

Osobité a iniciativní dopisy Oldřicha Králíka prostupují jeho četné diskutované teorie literárněhistorické i textologické, jeho tvůrčí odhodlanost a zápal. Pokrývají třicet let od Králíkových začátků v r. 1937 v příspěvcích posílaných Havránkovi pro *Slovo a slovesnost*, dále se dopisy týkají jeho prací o Březinovi, Olbrachtovi, Bezručovi nebo Vančurovi. Zásadní jsou především početné dopisy týkající se otázek konzultovaných s Havránkem k historii textu Máchova díla a pak řada dopisů věnovaných problematice a dataci nejstarších děl české literatury.

V převážně odborných listech Františka Kopečného vystupuje především jeho dílo. Dopisy začínají rokem 1935 (poslední je z r. 1975) a sledují postupně zásadní Kopečného práce, často doplňované podrobnými fundovanými výklady problémů. Zprvu se týkají okolností diplomové a později disertační práce *Nářečí Určic a okolí. Prostějovský úsek hanáckého nářečí centrálního*, vydané i knižně (1957), a verzemi *Základů české skladby* (1952). Opakovaně se zmiňují práce o slovesném vidu s bohatými odbornými výklady etymologickými. Podstatná část korespondence se dotýká etymologických slovníků, řady příspěvků do *Slova a slovesnosti* nebo *Slavie*. Kopečný se také na Havránka opakovaně obrací s prosbou o pomoc pro kolegy po politických prověrkách v r. 1958 a po r. 1968.

Za všechny Havránkovy žáky uvedme na závěr slova z dopisu Františka Kopečného napsaného 27. 1. 1963 (dopis č. 88, s. 135) od „jednoho z těch mnohých, které jste přes nepřízeň doby ani neztratil, ani nezatratil“, a odeslaného Bohuslavu Havránkovi k jeho sedmdesátinám:

„Přestože stojím ideově na jiném břehu, vidím jasně, že i jako člověk jste a měl byste být vzorem jak pro mne, tak pro jiné. V tom lidském, ušlechtilém lidském vztahu k druhým, v nesobecké obětavosti a pracovitosti. Pravda, některé z Vašich darů nejsou dány každému, do jisté míry to platí o všech, ale zejména myslím na Vaši nezdolnou energii a umění vést. Tyto dary pokládám za nenahraditelné, tak jako by byl nenahraditelný ten ušlechtilý lidský vztah – ač i umění vidět ve vědecké práci jádro problému, postihnout je, bude těžko překonatelné.

Přeji Vám, vážený pane profesore, při Vaší sedmdesátce, aby Vám všechny tyto Vaše dobré vlastnosti zůstaly v plné míře zachovány i pro podzim života. Plodů bude mít a má už tento podzim požehnaně. Nejen těch vědeckých, ale i těch mravních, které ani zloději nekradou, ani moli nekazí. Ať tedy také zakouší krásy barev, tiché a slunné pohody a jemný jeho jas ať Vás nikdy neopustí. Ta zář a krása ať Vás chrání od špíny všednosti.“

Marie Havránková

I. MILOŠ DOKULIL A BOHUSLAV HAVRÁNEK KORESPONDENCE Z LET 1934–1977

1 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 1. 9. 1934

V Třebíči dne 1. září 1934

Vážený pane profesore,

dovoluji si Vám uctivě poděkovat za poukázané peníze a posílám zároveň žádanou kvitanci pro nakladatelství. Promiňte mi, pane profesore, užívám-li této příležitosti, abych se na Vás obrátil s prosbou. Jelikož mé žádosti o stipendium jihoslovanské vlády nebylo vyhověno, zůstanu tento rok v Brně, a dovolil bych si Vás tudíž poprosit, abyste mne laskavě navrhl, uznáte-li sám za vhodné a budou-li souhlasiti i ostatní pp. ředitelé semináře, na uprázdněné místo knihovníka slovanského semináře¹ po kol. Kopečném (který dostal právě místo aspir. prof. v Prostějově).

Děkuji předem za laskavou přímluvu a porouchím se Vám
v hluboké úctě oddaný

Miloš Dokulil

Dovoluji si připojit i uctivý pozdrav milostivé paní.²

2 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 11. 10. 1936

København N., Dosseringen 32/IV t. h., 11. 10. 1936

Vážený pane profesore!

Po dlouhém a stravujícím vnitřním boji odhodlávám se s těžkým srdcem k tomuto dopisu, cítě dobře, že vypadá velmi nevďěčné mé mlčení. S těžkým srdcem nejen proto, že nemám čisté svědomí stran svého studia zde.³ Jsa jako dům rozdvojený, jenž pustne, a že se stydím mluvit o svých ziscích, a nejen proto, že odvalu být otevřený tak, jak to vyžaduje má čest i Vaše stálá laskavost ke mně, mi rozleptává úzkost, aby se nezdála tato upřímnost jakousi rafinovanou captatio benevolentiae...⁴

Pocítoval jsem vždy bolestně, kdykoli jsem tušil, že vzbuzuji o sobě vyšší mínění, než jakého po právu zasluhuji. Neboť věděl jsem zcela dobře a ča-

1 Na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.

2 Zdeňka Havránková (1909–1984), manželka Bohuslava Havránka, rusistka.

3 Na kodaňské univerzitě v letech 1936–1937.

4 Captatio benevolentiae (lat.) – umění a úsilí získat přízeň, snaha zalíbit se.

sem cítil to jen určitěji, že dovedu mít nepoměrně více zájmu a lásky k věci, než mám nadání. Proto, když jsem se pozvolna byl nucen smířit s vědomím skromných rozloh své inteligence, střežil jsem se tím více toho, abych – snad jistou vášnivostí, která je mi vlastní a kterou vkládám vždy do svého poměru k ideologiím i věcem – nevzbuzoval déle ten falešný dojem, jehož vědomí mě zahanbovalo, vnucujíc mi pocit podvodníka. Snad nejtíže bylo mi, když se mne jedenkrát p. prof. Jakobson⁵ otázel, jaké mám plány do budoucna, nepomýšlím-li na vysokoškolskou kariéru, – a kdy jsem zrudl do krvava a zůstal jako opářený beze slova.

Nepřestávám se obviňovat, že jsem zapomněl na to, když jsem se ucházel o toto stipendium. Nyní cítím, že jsem se opět dopustil jistého podvodu, neboť jsem pro své úkoly nevyzrál (a což je smutnější, už nedozraje). Než nápor poměrů, za něž jsem často ani fyzicky nemohl, vyostřily tento rozpor mezi „können“ a „wollen“ (což je v tomto případě totéž co „sollen“) do krajnosti. Sžívání se s cizím prostředím, vyžadující stálého vypětí sil, trapnost a zoufalost materiální situace, opakující se znova se zesílenou intenzitou (čekal jsem tentokrát na peníze déle než tři neděle, nikoli však vinou ministerstva, které mi na stížnost legace v mé věci vyšlo vstříc, posunuvši mi termín výplaty o pět dní vzad) – nechápe to nikdo ani na našem vyslanectví, jak je možné, dostanou-li oni sami peníze již po dvou dnech a každý soukromník do pěti dní (včetně povolení Národní banky), že já musím čekat přes tři týdny, a to ještě nota bene pak dostanu šek, který se mi kodaňská banka zdráhá proplatit a který mi musí vyběhávat pak legace, úzkostné čekání zoufalejší každým marným dnem, několikrát onemocnění vždy právě za nejubožejší situace, poslední, z něhož jsem vyšel s krčním katárkem, jež jsem však, neodvažuje se dlouho k lékaři, pokládal určitě za krční tuberkulózu, odsuzuje se tak k úplné ztrátě obzorů, a na neposledním místě stálý pocit Damoklova meče v podobě zkoušky nade mnou, která se stávala tím nedostupnější, ba iluzornější, čím více jsem se nervově hroutil, to vše přivedlo mne na pokraj úplné katastrofy duševních sil, vždy chatrných.

Jsem si vědom, pane profesore, toho, že tyto „confessiones prolamující mužnou cudnost k sobě samému“ mají zcela ráz morbidního exhibicionismu. Píši je však proto, že Vás musím prosit, abyste, měl-li jste ještě o mně nějaké iluze, se jich zcela vzdal. Věřte mi, pane profesore, že jsem neměl nikdy strach z pouhého propadnutí při zkoušce – neboť to je zcela lidské –, nýbrž zoufalou bolest z toho, že musím připravit krutou deziluzi těm, kteří ve mne věřili.

5 Roman Jakobson (1896–1982), přední strukturalistický lingvista, zakládající člen Pražského lingvistického kroužku, působil na Masarykově univerzitě v Brně v letech 1933–1937 jako docent ruské filologie a v letech 1937–1939 jako mimořádný profesor a ředitel Semináře pro slovanskou filologii.

Mám-li ještě v tomto stavu odvalu jít ke zkoušce, ač vím dobře, že je to úplnou drzostí, nepramení tato odvaha jistě z jakéhosi zbytku falešné sebe-důvěry, nýbrž prostě z faktu, že nemám vůbec volby. Objektivně neznamená to nic jiného než radikální vyřízení krize. Nemám totiž nejmenší důvěry, že kdybych si odložil státnici na červen, dopadlo by to pak lépe. Pro studium bohemistiky je tu zejména pro mne, který jsem byl zvyklý studovat vždy především tak, že jsem mohl s kolegy o věcech diskutovat, a pro něhož ztráta přímého kontaktu značí vždy úplné vykojení, klima přímo vražedné. Mimoto celý můj stipendijní pobyt tu by byl pak jediné ostuda. Bylo by snad čestnější vzdát stipendium dříve, než k tomu budu donucen *per vim maiorem*,⁶ poněvadž nemám pochybností o tom, že nemůže pak být již v ničím zájmu, abych tu zůstal, nýbrž právě opak toho. Bohužel ani tato možnost není pro mne prakticky uskutečnitelná, poněvadž nemohl bych nyní nijak uhradit přijaté stipendijní částky.

Odpusťte, pane profesore, že Vám tak píši, odpusťte mně, prosím, že jsem Vás tak zklamal. Nevidím ve Vás teď svého examinátora, nýbrž člověka, člověka, který zná strže a víry lidské duše, a který dovede pochopit a odpustit. To je to jediné, pane profesore, oč Vás prosím. Odpusťte mi, prosím, že jsem Vás zklamal! Je to jedna z největších bolestí mého života.

Nemusím se teď již omlouvat, že jsem tak dlouho nedovedl psát. Je to jasné. Přijměte ode mne, Vy, pane profesore, i milostivá paní mé nejkrásnější pozdravy!

Vám v úctě a vděčnosti oddaný

Miloš Dokulil

P. S. Mimo Karlgrena⁷ a pí lektorku Westh Neuhardovou,⁸ která bude mít zítra své první cvičení o češtině (účastníci mimo mne jsou čtyři ruštináři), jak jsem se s Vámi poradil, přednášky a cvičení H. Pedersena⁹ o [lužičtině], kde rozumím dosud poměrně nejlépe, ač prof. Pedersen mluví trochu mdlé již a k tomu jütländisch,¹⁰ poněvadž tu mám příležitost dívat se stále přes rameno jednomu dánskému kolegovi, který vše pečlivě a svědomitě zapisuje, a Brøndalovo¹¹ cvičení o syntaxi, kde však dosud ještě k žádné syntaktické analýze nedošlo a účast nejen moje, nýbrž i ostatních posluchačů je ryze

6 *Per vim maiorem* (lat.) – vyšší mocí.

7 Bernhard Karlgren (1889–1978), švédský lingvista, sinolog.

8 Else Westh Neuhard (1903–1985), dánská slavistka, bohemistka, překladatelka z češtiny.

9 Holger Pedersen (1867–1953), dánský lingvista, znalec keltských jazyků, věnoval se i jazykům slovanským včetně češtiny.

10 jütländisch (něm.) – dánsky.

11 Rasmus Viggo Brøndal (1887–1942), dánský strukturalista, profesor románských jazyků a literatury na Kodaňské univerzitě.

pasivní. Ostatně, soudě podle cvičení Pedersenových, je to patrně tradiční forma dánských seminárních cvičení. Daleko důvěrněji než s prof. Brøndalem, jenž nejeví – takový aspoň mám stále dojem – mnoho chuti se se mnou příliš zabavovat, jsem se seznámil s mgr. Barrem,¹² jednatelem Lingvistického kroužku, a in spe¹³ nástupcem Hjelmslevovým¹⁴ v Aarhusu a později Christensenovým,¹⁵ poněvadž jeho vlastním oborem je íránistika. Přesto mohl jsem s ním s patrným užitekem diskutovat – a je opravdu na podiv, jak lehce mohu právě s ním bez únavy německy hovořit (dánština u mne zatím nepřekročila rámec funkce komunikativní) – i o takových detailních otázkách vzhledem k jeho oboru zcela odlehklých, jako jsou rozdíly vidových systémů v češtině a ruštině (!). Je to nejen zásluha jeho širokého obzoru a velmi svědomité, stejnou lásku k detailu jako schopnost vyšší syntézy projevující erudice, ale i velmi sympatických jeho čistě lidských stránek, že se stal Barr vedle cand. mag. Ch. Jensena¹⁶ (nyní asistent prof. Hammericha,¹⁷ bývalý náš stipendista, nyní chystá vydání staročeského Jiříkova vidění), s nímž se denně stýkám, mou dánskou láskou. Jen těmto dvěma lidem mohu děkovat (ač jsem se strážil zasvěcovat je do svých bolestí), že jsem si udržel dosud aspoň navenek jakousi rovnováhu v příboji svých zmatků.

3 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 28. 10. 1936

København N., Dosseringen 32/IV t. h.,
28. října 1936

Vážený pane profesore,

děkuji Vám co nejsrdečněji za Váš laskavý dopis, tím spíše, že jsem jej nečekal, smiřuje se rezignovaně s tou smutnou skutečností, že jsem – svou vinou – ztratil zcela Vaši lásku a že pro mne nemůžete mít nadále než hořké pousmání – mám-li volit nějaký eufemismus pro to, čeho zcela zasloužím. Přesto umlčel jsem vždy v sobě nízké hlasy lítosti nad oním vyznáním své nicotnosti, poněvadž jsem vždy znovu musil přesvědčit sama sebe, že je lépe tak, než udržet si přízeň – na falešných předpokladech.

Tím více mne, pane profesore, dojíká Vaše šlechetnost a Vaše laskavost ke mně i nyní. Vaše účastná snaha pomoci mi z mých zmatků... Bohužel ona intelektuální krize jde dále než jen k nedostatku schopnosti k tvůrčí práci. Ale o tom teď mluvit nechci a ani nemohu. Snad, budu-li někdy mít také po

12 Kaj Barr (1896–1970), dánský orientalista.

13 In spe (lat.) – v naději, v budoucnu, budoucí, příští.

14 Louis Hjelmslev (1899–1965), dánský strukturalista, zakladatel glosématiky.

15 Arthur Christensen (1875–1945), dánský orientalista, íránista.

16 Christian Jensen (1904–?), dánský anglista.

17 Louis Hammerich (1892–1975), dánský filolog, germanista.

státníci, poprosím Vás, abych se s Vámi směl i o tom poradit. Zatím Vám, pane profesore, za vše vděčně děkuji.

Avšak jednu věc musím říci výpravněji, než se to snad stalo v mém posledním dopise. Nemohu si vůbec stěžovat na zdejší poměry samy o sobě. Bylo by nespravedlivé hledat kořeny své rozvrácenosti jinde než v sobě samém. Bylo by k tomuto stavu došlo – byť snad v skrovnější míře –, i kdybych byl doma. S pocitem méněcennosti, hypochondrií a chronickou únavou atd. nemám co činit poprvé. Snad poskytl pobyt v cizím prostředí k tomu jen příznivější podmínky. Nemohu si také zapírat, že za významnou složku celé této psychózy, že nemám dnes v šestém studijním roce ještě státních zkoušek, musím činit odpovědnými jen nedostatek příčinnivosti a ukázněnosti. Nemohu se ani v tomto, ani v jiném ohledu srovnávat s kol. Hrabákem.¹⁸ Beze vši pochyby by on na mém místě dovedl vytěžit nesrovnatelně víc.*)

Nyní, pane profesore, na Vaše přání ještě k těm potížím s poukazem peněz. Tento měsíc nemám však již nejmenší příčiny k stížnosti, jelikož jsem, sám jsem nad tím nemohl vyjít z údivu, peníze dostal již 14., tj. ještě o jeden den dříve, než je termín v mém dekretu, jak jsem Vám již psal, posunulo mi ministerstvo vzhledem k stížnosti vyslanectví v mé věci výplatní termín o pět dní dozadu, takže tento měsíc mi Ústřední státní pokladna vyplatila stipendijní částku 10. a po čtyřech dnech jsem ji již dostal, což je ovšem téměř neuvěřitelné, poněvadž minulý měsíc jsem čekal na povolení Národní banky plné tři neděle (dostal jsem tedy částku splatnou 15. září až 6. října), a to dostal jsem tehdy šek s přetiskem „Zur Berechnung“, který mi banka nechtěla vyplatit, poněvadž prý jsem si u ní nezřídil konto. Konečně se to vyřídl tím způsobem, že mi šek přepsali na vyslanectví a sami proplatili. Obrátil jsem se pak na Anglobanku, aby mi peníze posílala nějakým schůdnějším způsobem, a jak je patrné z předchozího, s úspěchem. Značné zpoždění této předposlední splátky vysvětluje se patrně devalvačními přípravami. Nyní mám nejlepší naději, že budu již dostávat splátky včas. Dnes bych konečně i takové tři neděle mohl již vydržet, ale minulý měsíc, když jsem musil platit imatrikulaci a nemohl si ještě našetřit žádnou zálohu, to nešlo. Nadto jsem neměl ani odvahy dělat kdekoli dluhy, když na vyslanectví sami neměli pro ono drahé zpoždění žádné vysvětlení a musil jsem počítat s eventualitou, že mi peníze vůbec nedojdou. – Jsem snad tedy nyní již oprávněn doufat, že nebude již v této věci žádného zákroku zapotřebí.

Myslím, pane profesore, že kladu již značné nároky na Vaši trpělivost, nutím-li Vás číst tyto stránky, a že uložit si omezení bude proto zcela na mís-

18 Josef Hrabák (1912–1987), literární vědec, profesor katedry českého a slovenského jazyka a literatury na Masarykově univerzitě, Dokulilův kolega ze studií.

tě. Děkuji Vám ještě jednou za Vaši velkou laskavost a slibuji také, že se přičiním, aby Vaše dobře míněná slova nevyzněla naprázdno.

Se srdečným a uctivým pozdravem Vám i milostivé paní
Vám vděčně oddaný

Miloš Dokulil

*) Na druhé straně však myslím, že právě takové maloměstské prostředí tak trochu *procul negotiis*¹⁹ může mít právě velmi blahodárný a ozdravný vliv jak na celkový proces zrání a krystalizace osobnosti, tak nutíc k ukázněnosti receptivní složky duševní – i na soustředění k tvůrčí práci (ovšem neznamená-li pobyt v tomto prostředí zároveň úplné vynětí z kulturního společenství – avšak to snad dnes není nijak nutné). Mluvil jsem aspoň o této věci jednou s profesorem Machkem,²⁰ který mi souhlasně potvrdil, že vlastní poměr k práci našel teprve za svého působení na Slovensku.

P. S. Ono polokantorské napomenutí mne opravdově mrzí, respektive mrzí mne vlastně to, že jste mi je musil dát. Nejsem si však v této chvíli opravdu vědom, že bych se byl svěřoval s těmito věcmi nikomu jinému než svému nejlepšímu příteli kol. Havlovi,²¹ který právě proto, že je po této stránce mým úplným blízcem, mi dovede být i oporou. Mrzí mne to ne kvůli sobě, poněvadž si nepřejí než být průhledný všem, ale poněvadž vím, že za daných okolností nejde jen o moje *privatissimum*. – S p. Jensenem jsem již o věci²² promluvil. Přivezu ji s sebou.

4 MILOŠ DOKULIL BOHUSLAVU HAVRÁNKOVI, 7. 3. 1937

V Kodani 7. března 1937

Vážený pane profesore,

po více než dvou měsících, netřeba mi dodávat, že trapných, jsem konečně s to poslat Vám překlad onoho neblahého Jensenova pojednání.²³ Nezbyváá než Vám stručně vylíčit osudnou historii s tímto překladem. Pořídil jsem překlad původního zpracování hned, jakmile jsem je od Vás dostal, a předložil Jensenovi k prohlédnutí zvláště proto, že jsem byl nucen provést v překladu několik změn, pro něž jsem si musil vyžádati autorovo dodatečné schvále-

19 *Procul negotiis* (lat.) – vzdálené od centra dění.

20 Václav Machek (1894–1965), jazykovědec a etymolog, Dokulilův učitel na Masarykově univerzitě, kde v té době působil jako docent, habilitovaný pro obor srovnávací indoevropský jazykozpyt.

21 Rudolf Havel (1911–1993), literární historik a textolog, Dokulilův kolega ze studií na Masarykově univerzitě v Brně.

22 Srov. následující dopis.

23 Šlo pravděpodobně o příspěvek do *Slova a slovesnosti*, zde však žádné Jensenovo pojednání nevyšlo.

ní. Při tom jsem naneštěstí utrousil několik trochu kritických poznámek ke kompozici celku a k některým po mém soudu ne zcela zdařilým formulacím, místy také pochybnosti o oprávněnosti té které interpretace. Zřejmé omyly (jako u syzygie)²⁴ jsem již sám byl opravil. Jensen mi přislíbil tehdy, že se pokusí můj překlad co nejdříve prohlédnouti a uvážit mé námitky. Pohříchu nemohl se k tomu dostat po řadu dní, maje mimo kondice, které se mu ještě náhlou smrtí jeho přítele zdvojnásobily, po ten čas i osmihodinovou denní práci při univerzitní kvestuře. V tom ohledu musím jej zúplna omlouvat, poněvadž býval tak vyčerpán, že jsem sám míval o něho obavy. Horší – pro osud jeho elaborátu – bylo, že když se k tomu konečně dostal, naznal, že je třeba celou stať od základu přepracovat, v čemž jsem ovšem nebyl oprávněn ho zrazovat. Tuše, že se celá věc za daných okolností jistě zdrží, odhodlal jsem se Vám, pane profesore, počátkem února napsat, abych Vám vysvětlil, proč překlad stále neposílám, ale na prosbu Jensenovu, abych ještě několik dní počkal, že bude již určitě hotov, jsem přes trapný pocit dopis stornoval. Pak však mýjely zase celé tři týdny, za nichž jsem byl den ze dne živen iluzemi, že příští den již se mi dostane přepracovaného elaborátu ku překladu, než jsem jej, vzdav se již všeho naléhání i naděje, nakonec přece dostal. Nyní se opět vyměnily úlohy. Nejprve jsem přepracování jen přeložil, ale pak jsem přece nemohl přenést přes srdce, abych tam nechal některé věci a místy opět sám neměnil a nepřidával. Tentokrát však mi přítel Jensen překlad bohudík ve třech dnech prohlédl, a opraviv některé mé chyby a přičiniv sem tam nějakou menší poznámku, mi rukopis definitivně postoupil, vysloviv jen ještě přání, abych jej místy postříhal a přerovnal. Do odeslání dopisu však postoupil rukopis ještě dvojí korekturu, podle čehož také vypadá. Zde by se tedy ona neblahá historie (na niž nebylo by tuším nepřipadné vztáhnout ono přísloví o [kočce] k porodu pracovavší a myši, která z toho vzešla) skončila. Prosím Vás tedy, pane profesore, mnohokrát za prominutí, přítel Jensen mi slíbil, že Vám rovněž napíše* a omluví se Vám, také proto, abyste mě neměl v podezření, že to jde jen na vrub mé nedbalosti – jsem si ostatně vědom toho, že by to nebyla ta jediná věc, která tomu výmluvně nasvědčuje... Co se však týče ještě onoho rukopisu, prosím Vás, pane profesore, kdybyste jej snad sám přečetl,** popřípadě dal jej někomu přečíst a opravit. Já sám si nejsem již vůbec ničím jist, mám obavy, že i jen po výrazové stránce bude můj překlad velmi kostřbatý. Omlouvat mě může kromě toho, že pomalu se zapomínám v tomto prostředí česky vyjadřovat, snad jen, že jsem již neměl svědomí s překladem otálet.

Po stránce věcné zůstalo v práci také jistě několik omylů, což jest pochopitelné a omluvitelné (nikoli pro mne, nýbrž pro Jensena), neboť mimo

24 Syzygie (řec.) – pár, časování, konjugace, též skloňování.

Trávníčkovu mluvnici²⁵ a kapesní slovník česko-německý nemá chudák Jensen vůbec žádných pomůcek. Uváží-li se tato okolnost, pak nutno ocenit Jensenův elaborát přes všechny nedostatky jako opravdový *Sonderleistung*.²⁶

Je dále třeba, pane profesore, abych Vás konečně také informoval o svém zdejším „působení“. Bohužel Vás opět můj raport nebude s to uspokojit. Nechtěl bych svalovat vinu za své nedostatky na jiné, přece však jsem myslím plně oprávněn k tvrzení, že dánské prostředí, spec. dánské univerzitní prostředí je nejméně vhodné k jakémukoliv teoretickému, ryze vědeckému studiu.^{***} Vím, že takového tvrzení nelze se odvážit bez vážných důvodů. Nestěžuji si na to, že jsem s p. prof. Brøndalem nemohl přijít do styku vyjma hodin seminárních cvičení a schůzek Kroužku, ostatně velmi řídkých, měl jsem na paměti, že jste mi, pane profesore, doporučoval nedat se odradit prvním nárazem o lhostejnost. Jsem si ovšem dobře vědom toho, že nemohu být p. prof. Brøndalovi důstojným soupeřem v diskusi, přišel jsem sem však také s mnohem skromnějšími nároky. Prosil jsem p. prof. Brøndala několikrát, jak při schůzkách Kroužku, tak po seminárních cvičeních, zdali by někdy nebyl ochoten si se mnou pohovořit o té neb oné partii svých prací. Poprvé, bylo to ještě v říjnu, mi p. profesor Brøndal odpověděl, že bych jej mohl někdy navštívit v dobu, kdy má podle rozvrhu tzv. *privatissima* kolokvia o románské jazykovědě, že se ovšem přirozeně musí mluvit dánsky. To jsem ovšem nemohl z dvojího důvodu, zaprvé neznal jsem zdaleka tolik dánsky, zadruhé je mi těžko nějak debatovat o problémech romanistiky. Po svém návratu z domova měl jsem vlastně jen jedenkrát příležitost hovořit s p. prof. Brøndalem o jiných věcech než o počasí, a to za předvánoční schůzky Kroužku (dosud poslední), kde vedle Barra, který tu přednášel o kategorii modu a času v jazycích íránských (jen ze stanoviska formální morfologie), měl p. prof. Brøndal komunikaci o pojmu věty vedlejší. Odvážil jsem se tehdy také poprvé debaty (ovšem německy). Nevím, nakolik byly mé námitky proti Brøndalovu pojetí podmínkových souvětí oprávněné, měl jsem však dojem, že se mnou souhlasila většina přítomných, stejně však i dojem, že prof. Brøndal, třebaže formálně uznal také moje pojetí za možné, nepokládal moje poznámky za vhodné. Prosil jsem pak ještě p. prof. Brøndala po přednášce, aby mi umožnil seznámit se důvěrněji s jeho názory zejména tak, že by mi poskytl příležitost soukromě s ním promluvit, pan profesor však tehdy, bohužel, opět velmi spěchal a odkázal mne jen na své knihy, zejména *Ordklasserne*²⁷ a *Morfologi og syntax*²⁸

25 Zřejmě *Historická mluvnice československá*. Praha: Melantrich [1935]. Mohlo také jít o Gebauerovu *Příruční mluvnici jazyka českého pro učitele a studium soukromé*. Upravit F. Trávníček, vyšla v několika vydáních.

26 *Sonderleistung* (něm.) – mimořádný výkon.

27 Brøndal, Viggo: *Ordklasserne: Partes orationis: Studier over de sproglige Kategorier*. København: G.E.C. Gad 1928.

28 Brøndal, Viggo: *Morfologi og syntax: nye bidrag til sprogets teori*. København: G.E.C. Gad 1932.

(které znám, ale z nichž jsem mnoho nezmoudřel, také ovšem na jiné). Pokusil jsem se pak navázat nějakou součinností s třemi mladými Dány, žáky prof. Brøndala (tj. pracujícími u něho na seminárních pracích, do semináře, kde jsou v tomto semestru mimo mne ještě čtyři posluchači, dochází z nich však jen jeden). Ale nebylo vůbec možná dostat je k nějaké výměně názorů, ač jsem jim nabídl probírat společně jen ty obecnější otázky, jimiž se obírají ve svých seminárních pracích. Vždy táž zdvořilá stereotypní odpověď: velmi rádi, ale bohužel není času, mají velmi mnoho práce. Práce – to znamená pro dánské adepty lingvistiky klidně přežvykovat nějaké kompendium, podtrhávat si je podle lineálu červeně a modře, chvílemi zas pro změnu okusovat tužku. Nelze na druhé straně upřít, že po stránce praktické dánští cand. mag. vycházejí pro své povolání průměrně lépe připraveni (zejména po stránce praktického ovládnutí učebních jazyků), ale „což nadto více jest, to od zlého jest“. Odpusťte mi, pane profesore, že zacházím do takového nespravedlivého, téměř utrhačného tónu. Nemohu popřít, že mám v sobě dost hořkosti k tomuto prostředí, která mi jistě leckdy zabarvuje skla a pokrývá pohled. Nezapírám ani sobě – natolik mě nezměnil fakt, že jsem „udělal“ z nedopatření státní zkoušku (toto udělal říkám jen proto, že nemohu najít žádný pasivní výraz pro to) –, že je velmi mnoho viny na mně samém, vytkl jste mi konečně sám nejednou můj šarádovitý způsob výrazu – a zdá se mi opravdu, že se mi především pro tuto stránku v semináři často nerozumí (beze vši pochyby i moje němčina, jíž užívám v semináři, abych se vyvaroval komického účinku své dánštiny, je poněkud svévolná), a pak nedostává se mi stále více jisté průbojnosti (či, řekl bych spíše, hroší kůže) – přece však, abstrahuji-li ode všeho toho, musím říci, aniž komu křivdím, že kdyby přišel nějaký Dán odtud k nám do Brna, našel by zcela jiné přijetí. (Zde se vychází cizinci na univerzitě vstříc leda potud, že se na akademickém průkazu výslovně podotkne, že v případě, je-li v pracovnách nedostatek místa, a to je téměř denně, je povinen udělat místo Dánům.) Zadruhé vypjatý dánský individualismus odnímá předem půdu každé kolektivní spolupráci. Není třeba žádného jasnovidectví k tomu, aby bylo lze tvrdit, že nebude v Dánsku nikdy žádné lingvistické školy. Neodporuje tomu fakt, že Dánsko je vlastí Ch. R. Raska,²⁹ K. Vernerova,³⁰ V. Thomsena,³¹ O. Jespersena³² a Hol. Pedersena. Smysl pro pracovní součinnost jim je a zůstane cizí. Pokus o imitaci Prahy je předem marný pokus.

Přál jste si, pane profesore, neměl-li bych něco pro Slovo a slovesnost, aspoň pro Kroniku. Jediná závažnější událost v dánské lingvistice, která by

29 Rasmus (Christian) Rask (1787–1832), dánský filolog, germanista.

30 Karl Verner (1846–1896), dánský lingvista, autor Vernerova zákona vysvětlujícího vývoj pragermánského konsonantismu.

31 Vilhelm Thomsen (1842–1927), dánský lingvista a turkolog; proslul rozluštěním orchonských nápisů.

32 Otto Jespersen (1860–1943), dánský jazykovědec orientující se na obecnou lingvistiku a angličtinu.

zasloužila, aby o ní bylo v Kronice referováno, je po mém soudu Jespersenova Analytická syntax.³³ Probral jsem ji sice dosti důkladně (referuji o ní též tento týden v semináři prof. Brøndala), avšak vážné a odpovědné kritiky bych se přece jen neodvážil. K tomu mám stále ještě (zejména co se týká vlastní syntaxe) úzký obzor a ne sebou jistý úsudek. Myslím ostatně, že se této věci ujme jistě p. prof. Trnka,³⁴ jemuž je jako anglistovi nejbližší. Na druhé straně bych byl velmi rád, kdybych opravdu něco pro Slovo a slovesnost mohl svést. Musil bych Vás však, pane profesore, poprosit, abyste mi poradil, poněvadž se mi nedostává dost iniciativy. Bylo by ovšem nejlépe, kdybych měl referovat o nějaké práci (i jazykem) dánské. Ale kde nic není, ani smrt nebere. Pokoušel jsem se sice již také o popis dánského fonologického systému, zejména vokálního, avšak u Jensena došel můj elaborát naprostého ztracení. Je také chybou, že neznám ani naše poslední věci, nemohl jsem dosud ani dostat Tra-vaux 6,³⁵ které má z knihovny Kroužku kdosi již čtvrt roku vypůjčeny (jinde v knihovnách nejsou), vůbec lze se tu těžko dostat i k jiným novějším věcem, Jespersenovu knihu jsem si byl nucen koupit (ač jinak nemyslím, že bych byl investoval peníze právě do téhle věci)... Není tu každý tak nakloněn rozpůjčít vlastní knihy jako p. prof. Jakobson nebo Vy.

Snažím se aspoň o to, když již zisk po stránce vědecké přípravy bude nepatrný – je nutno si konečně znovu přiznat, že mi selhávají zcela schopnosti, jakmile ztrácím vedení a nemám se o koho opřít, mám velmi špatný smysl orientační –, abych si osvojil aspoň pasivně kromě dánštiny a norštiny i švédštinu a vytěžil i po jiných stránkách z příležitostí, které se neopakují. Ač jsem zprvu zamýšlel studovat zde Husserla a připravovat se ze srovnávací jazykovědy, vzdal jsem se tohoto záměru, poněvadž nevyužívá nikterak dané situace, a obrátil jsem se raději k tomu, co má speciální atribut dánského nebo severského. Zdá se mi také, že je to opravdu to jediné rozumné, co mohu dělat, nemám-li složit ruce do klína a naříkat nad sebou a ztracenými iluzemi (či lépe: nad tím, že nemohu hlavou prorazit zeď). Nechci rozhodně zdejšího pobytu litovat. Čeho lituji, je jen, že nemohu ještě aspoň čtyři roky studovat v Brně.

Bojím se, pane profesore, že jsem napsal v mnoha slovech velmi málo. Vidím sám, že sloh mého dopisu je opakem slohu věcného. Konečně jaký člověk, takový sloh, lhal bych, kdybych se snažil psát jinak. Doufám, pane profesore, že Vás neurážím tím, že se vůči Vám nechci nutit do povinně zdvořilostních forem.

33 Jespersen, Otto: *Analytic syntax*. London: G. Allen and Unwin 1937.

34 Bohumil Trnka (1895–1984), strukturalistický lingvista a literární historik, anglista, zakládající člen PLK.

35 *Études dédiées au Quatrième congrès de linguistes. TCLP 6*. Prague: Cercle Linguistique de Prague 1936.